

UOT 7; 351.854**BƏDURƏ ƏFQANLININ "KOROĞLU" FİLMİ ÜÇÜN İŞLƏDİYİ
GEYİM ESKİZLƏRİNİN BƏDİİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ**

Sevil ƏLİYEVƏ Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyası
Bakı / AZƏRBAYCANsevil.alieva@bk.ru

XÜLASƏ

Məqalə Azərbaycanın xalq rəssamı Bədurə Əfqanlının kino yaradıcılığına həsr olunub. Təhlilə rəssamın "Koroğlu" filmi üçün işlədiyi geyim eskizləri cəlb olunmuşdur. Filmin baş qəhrəmanlarının geyim nümunələrinin bədii xüsusiyyətləri araşdırılır. Qeyd olunur ki, 1960-cı ildə Sabit Rəhmanın ssenarisi əsasında çəkilməmiş "Koroğlu" bədii filmi üçün verilmiş geyim eskizləri dövrü xarakterizə edərək obrazları tarixilik baxımından, milli ənənələrə uyğun olaraq düzgün təqdim olunmuşdur. Məqalə müəllifi belə qənaətə gəlmişdir ki, Bədurə Əfqanlı Azərbaycan kino sənətini özünəməxsus bədii axtarışlarla zənginləşdirən sənətçilərin sırasında özünəməxsus yer tutur. Amma rəssamın kinodakı yaradıcılığı teatr rəssamlığı sahəsindəki qədər çox geniş olmasa da, bədii filmlərdə geyim üzrə rəssam kimi kifayət qədər uğurlu fəaliyyət göstərmişdir.

Açar sözlər: kino, geyim, eskiz, film, milli, bədii xüsusiyyətlər.

**ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ОСОБЕННОСТИ ЭСКИЗОВ КОСТЮМОВ,
СОЗДАНЫХ Б. АФГАНЛЫ ДЛЯ ФИЛЬМА «КОРОГЛЫ»****РЕЗЮМЕ**

Статья посвящена кино творчеству народного художника Азербайджана Бадуря Афганлы. Анализу подвергаются эскизы костюмов, созданных художником для фильма «Короглы». Рассматриваются художественные особенности костюмов главных героев фильма. Отмечается, что эскизы костюмов, созданные для художественного фильма «Короглы», поставленного в 1960-м году по сценарию Сабита Рахмана, с исторической точки зрения соответствуют национальным традициям. Автор статьи пришел к такому выводу что, Бадуря Афганлы занимает особое место в ряду театральных художников и обогащает

своеобразными художественными поисками, несмотря на то, что творчество художника в области театрального искусства не так широка и богата, как в театральном творчестве.

Ключевые слова: кино, костюм, эскиз, фильм национальный, художественные особенности.

ART FEATURES SKETCHES OF COSTUMES CREATED B. AFGANLY FOR THE FILM "KOROGLU"

SUMMARY

The article is devoted to the creativity of people's artist of Azerbaijan Badura Afganli. The analysis focuses on the costumes created by the artist for the film "Koroglu". Discusses the artistic features of the costumes of the main characters of the film. Notes, sketches of costumes designed for the feature film "Koroglu", set in 1960 to year on the script by Sabit Rahman, from a historical point of view correspond to national traditions. The author of the article came to the conclusion that Badura Afganli occupies a special place among theater artists and enriches with original artistic searches. Despite the fact that, the artist's work in the field of theatrical art is not so wide and rich as in theatrical creation.

Keywords: movie, suit, sketch, film national artistic features.

Mövzunun aktuallığı. İstənilən ekran əsərinin tamaşaçı rəğbətini qazanmasında əsər boyu baş verən hadisələrin cəlbedici, təsirli və düşündürücü məkanda baş verməsi başlıca şərtlərdəndir. Bu yaradıcı prosesdə filmin rəssam heyətinin üzərinə böyük məsuliyyət düşür. Azərbaycan kinematografiyasının yükünü daşıyan belə rəssamların sırasında bir çox sənətkarların adını çəkmək olar. Onların bu prosesə yaradıcı münasibətlərinin nəticəsidir ki, uzaq-yaxın dövrlərdə çəkilən bir çox bədii filmlər zamansızlığa qovuşmaqla, tamaşaçılara estetik zövq verməkdədir. Belə görkəmli rəssamlar sırasında Kamil Nəcəfzadə, Elbəy Rzaquliyev və Mayis Ağabəyovun yaradıcılığını əminliklə misal göstərmək olar. Məqalədə Azərbaycan kinematografiyasının inkişafında əhəmiyyətli rolunu oynayan Bədurə Əfqanlının yaradıcılığına toxunulur.

Əsas mətn. Kino yaradıcılığına XX əsrin 60-cı illərindən başlayan Xalq rəssamı Bədurə Əfqanlı Azərbaycan kino sənətini özünəməxsus bədii axtarışlarla zənginləşdirən sənətkarların sırasında özünəməxsus yer tutur. Doğrudur, rəssamın kinodakı yaradıcılığı teatr rəssamlığı sahəsindəki qədər çox geniş olmasa da, bədii filmlərdə geyim üzrə rəssam kimi kifayət qədər uğurlu fəaliyyət göstərmişdir.

Bir çox bədii filmə tarixiliyi, hadisələrin aid olduğu zaman mühitinin düzgün, dəqiq təqdim olunmasında rəssamın geyim eskizləri böyük əhəmiyyət

kəsb edir. Burada filmin bədii əhəmiyyətini, keyfiyyətini yüksəldən rəssamın rolu əsaslı şəkildə xüsusi rola malikdir [1. s.16].

1960-cı ildə Sabit Rəhmanın ssenarisi əsasında çəkilmiş "Koroğlu" bədii filmi üçün verilmiş geyim eskizləri dövrü xarakterizə edərək obrazları tarixilik baxımından, milli ənənələrə uyğun olaraq düzgün təqdim olunmuşdur.

Türk xalqlarının folklorunda yer alan, XVI əsrin sonu - XVII əsrin əvvəllərində Türkiyə, eləcə də Azərbaycan ərazilərini bürümüş kəndli hərəkatı zamanı dəstələrdən birinə başçılıq edən "Koroğlu" obrazının eskiz variantlarının seçilməsində rəssam, həm dövrün xarakterik qəhrəman obrazın, həm də zaman və xalqın ənənəvi geyim nümunəsini təqdim etməli idi. Bu zaman müxtəlif variantlar üzərində çalışan B.Əfqanlı epik qəhrəmanın geyim tərzinə tarixilik aspektindən yanaşaraq onu obrazın cəsur simasına uyğun tərzdə ifadə etmişdir.

Üstdən geyindiği bəyaz arxalığın kənar haşiyələrindəki mavi rəngli milli bəzək elementi, bel bağının ona uyğun seçilməsi dediklərimizi təsdiqləyir. Burada həm millilik, həm də tarixiliyin sintezli ifadəsi rəssamın professional yanaşması kimi izah edilir. Uzunboğaz qəhvəyi çəkmələr XVI-XVII əsr, eləcə də ondan sonrakı əsrlərdə dəyişmiş formalarla davam etdirilən geyim ənənəsinə uyğun tərzdə həll edilmişdir. Qəhrəman obrazının mahiyyətini tamamlayan xəncərin təsviri yerində verilərək onun məqsədini açıqlayır. Hündür buxara papaq isə əsrlər boyu Azərbaycan milli baş geyimi kimi özünü əks etdirir.

Rəssamın eyni obraz üzrə ikinci eskizində Koroğlu iri cüssəli, hökmlü, şücaətli obrazı ilə deyil, sanki döyüşdən əvvəlki, sevgi anlarının tərənnümündə ifadə olunmuşdur.

Bu obraza ümumiyyətlə, təsviri sənətdə çox müraciət olunmuşdu. Məsələn, bunlardan dekorativ planda həll edilmiş görkəmli sənətkar Tahir Salahovun "Koroğlu döyüşdən qabaq" əsərində daha kəskin, ciddi, eləcə də tünd rəngli libasda təqdim edilmişdir. Bu obraz haqqında ümumiləşdirilmiş nəticədir. Lakin ekranlaşdırılmış səhnə tərtibatı üçün seçilmiş eskizlər qəhrəmanın müxtəlif anlarının təqdiminə həsr edildiyindən müəllif əsərlə diqqətlə tanış olaraq, hadisələri dəqiqliklə hiss etmiş və onun əsasında dayanan obrazın məqsədyönlü təsvirinə çalışmışdır.

Belə ki, mavi rəngli arxalığın üzərindən keçədən hazırlanmış qara rəngli yapıncının verilməsi milli-tarixi geyim tərzini nümayiş etdirməklə, obrazın xarakterik xüsusiyyətlərinə yönəli, ona yad olmayan, uyğunluq prinsipini tamamlamışdır. Eyni stildə həll olunmuş çəkmələr isə rəssamın dəqiq geyim tarixi haqqındakı bilgilərini bir daha təsdiqləyir.

Qeyd edilən filmə eyni obraz üzrə edilmiş digər eskizdə isə Koroğlu yuxarıda qeyd etdiyimiz Tahir Salahovun obrazı ilə ruh yaxınlığına malikdir. Burada mavi fonda verilmiş qəhrəmanın cəngavər obrazı onun döyüşdən öncəki hazırlıq anının tərənnümünə həsr edilmişdir. Geyimin daha çox tünd qarışıq rəngli arxalığın üstündən geyinmiş ağ yapıncı, qara buxara papaq, ənənəvi

çəkmələr və dizliyin bir-birini tamamlayan tarixi geyim formasının təqdimində iri qılınc elementinin verilməsi geyim kompozisiyasına bütövlük bəxş etmişdir. Biləkliyin rəngi ilə qısaqol zirehli libasın rəng uyğunluğu sadəcə qəhrəman obrazını, tarixiliyi deyil, eyni zamanda yüksək bədii zövqə malik xalqın maddi-mədəniyyət nümunəsinin təqdimini vermişdir.

Obrazın çatılmış qaşları, uzun bığları, ciddi və kəskin sifət cizgiləri isə bizə eposdan məlum olan yazılı mənbələr üzrə beynimizdə canlandırdığımız epik qəhrəmanın siması haqqında təsəvvürümüzün dəqiqləşdirilməsinə nail olmuş rəssam, onun bütün detallarını dəqiqliklə, yanlışlıqlara yol vermədən ifadə edə bilmişdir.

Burada rəssamın sadəcə öz bədii yanaşması deyil, mütləq tarixi bilgisi əsas məqam olduğundan, həm də eskizin dəqiqlik anlayışını da qeyd etməliyik.

Qeyd edilən film üzrə Nigar obrazına edilmiş eskizdə isə milli təsirlərin əsasında formalaşmış geyim nümunəsi sayəsində yaradılmış obrazın simasındakı qürurla, vüqarlılıqla yanaşı zərifliyin də eyni anda canlandırıldığını görürük. Buna rəssam sadəcə geyim forması deyil, onun rəng seçimi ilə də nail olmuşdur.

Belə ki, uzun qara saçlar, qap-qara qaşların sifət cizgilərinə uyğun ifadəsi maraq doğurur. Obraz ağ libasda həll edilərək bədən dar olan köynək, aşağıya doğru enlənən qırçınlı ətkəklə diqqət çəkir. Köynək və ətəyin aşağı haşiyəsindəki eyni elementli naxışın incə təsviri geyimin zərif görkəmini daha da artırmışdır. Obrazın bu zərif simasını daha da təsirli edən çiyinlərə düşmüş ağ kəlağayı əsrlərdən bəri geyim üzrə tarixi əhəmiyyət daşıyan detal kimi ifadə edilmişdir [2. s.46].

Geyim dəstini tamamlayan başmaq isə öz quruluşu ilə XV-XVIII əsrlə türk xalqlarının geyim mədəniyyətində geniş yer almış ayaqqabı tipini tərənnüm edir.

Bədurə Əfqanlı filmlərin ssenarisinə yaradıcı yanaşan, oxuduqlarını təxəyyülündə canlandırmaqla, rejissor yozumunun bədii-ekran təcəssümünün yaddaqalan olmasına daima səy göstərən sənətkarlardandır. Ssenaridə nəzərdə tutulan hadisələrin tarixi mahiyyət kəsb edən geyimlərin vasitəsilə inandırıcılığının əldə olunmasına üstünlük verən rəssam bunun üçün bir qayda olaraq onların qeyd olunan tarixi ənənələrə uyğun bədii həllini verməyə çalışmışdır [3. s.3].

Bu mənada onun "Koroğlu" filminə verdiyi geyim eskizləri rəssamın sənətkarlıq baxımından özünəməxsusluq dəst-xəttinin, təsvir manerasının sübutudur.

Nigar obrazına həsr edilmiş digər eskiz isə tamamilə fərqli təqdimata malikdir. Birinci rəsmdə əgər Nigarın daxili incəliyi, sevgi hissələrinin tərənnümünə yönəli ifadəsi əsas götürülmüşdüsə, ikinci eskizdə obrazın döyüşkən qadın siması, cəsurluğu önə çəkilmişdir.

Çənlibelə gələrək həyatını birləşdirdiyi insanla eyni amala qulluq edən

Nigarın qəhrəman obrazını canlandıran rəssam, onun geyim tərzini və simasını elə tərzdə ifadə etmişdir ki, onun qadın zərifliyinə heç bir xələl gəlməsin. O zaman rəssam bu bir-birinə tərs dayanan iki amili eyni nümunədə canlandırmağa necə nail ola bilmişdir?

Sualın cavabını araşdırarkən belə bir qənaətə gəlinir ki, B.Əfqanlı burada obrazın döyüş səhnəsindəki geyim tərzini eposdakı zaman mühitinə uyğun milli qadın geyim təzi ilə sintez edərək, onun müvafiq səhnə təcəssümünü böyük sənətkarlıqla yarada bilmişdir.

Belə ki, mavi yaxalıq və ona uyğun şalvar tipli geyim üzərindən qırmızı qısa qollu arxalığın zərif ağ rəngli ornamental kənar bəzək elementləri, açıq bənövşəyi bel kəməri, başmaq tipli ayaq libası və qalxan, bir əlində qılınc, belində xəncər elementlərinin eyni anda verilməsi qeyd edilənləri təsdiq edir.

Bəyaz rəngli çalma isə hər iki tiplər arasında sanki əlaqə yaradaraq obrazın həm tarixilik, həm də millilik prinsiplərini tamamlamış olur.

Nəticə. Beləliklə, filmdə rəssamın həyata keçirdiyi eskizlərdən süd anasının obrazı da öz təsvir forması ilə diqqəti çəkərək, həm tarixi geyim nümunəsinin təqdimini verir, həm xarakterik obrazın açılışı üçün uyğun xarakterik sifət cizgilərini, yaş həddini ifadə edir. Qızılı tonlu uzun, dirsəkdən aşağıya doğru enlənən geyiminin üzərindən qara tonlu əbanın yuxarı və aşağı hissələrində verilmiş qızılı bəzək elementləri libasda estetikliklə yanaşı ciddiyyəti, uyğunluğu, xalqın milli ənənələr üzərində formalaşmış estetik zövqünün xarakterizə edir. Filmin ssenarinin mahiyyətinə uyğun tarixilik prinsipindən qaynaqlanan rəssam müxtəlif obrazların tərənnümündə davamlı axtarışlarının sayəsində arzuladığı bədii-estetik nəticələr əldə etmiş, ekran əsərinin təsirliliyinə nail olmuşdur.

Ədəbiyyat:

1. Səfərəliyeva D. Bədurə Əfqanlı. Bakı: Işıq. 1986, s.47.
2. Qasımova E. Ürək narahatsa. // "Qobustan" sənət toplusu. 1982, №1, s. 46-48.
3. Mustafayev İ. Duyğuların tərənnümü. // "Ədəbiyyat və incəsənət" qəz., 27 noyabr 1971, s.3.
4. Flora Xəlilzadə. Bədurə Əfqanlı sənəti. // "Kaspi" qəz. 3 sentyabr 2016, s.16.